

Analyzing the Significance of Carpets in Iranian Folk Culture

Asghar Esmaeili ^{*1}

Abstract

The aim of this article is to examine the position of carpet weaving in folk culture and literature. Its explicit findings indicate that in the folk culture, the philosophy of the emergence and nature of carpet weavers' beliefs and carpet weaving in Iran are expressed as follows: projective, defensive, aesthetic, and palliative. The analysis of rituals such as the "Mi bechkelessen Alasht" related to wool preparation for weaving shows the link between ancient Iranian rain rituals and religious beliefs in the carpet washers of Mashhad Ardahal. In folk literature, references to the most important carpet weaving regions in Iran are made in proverbs, discussing carpet maintenance and the hardships of carpet weavers, while economic aspects of carpets are discussed using specialized carpet terminology, creating various themes and reflecting some customs and traditions. The main themes of Iranian carpet weavers' songs include love, separation from the beloved, the sorrow of exile, the hardship of carpet weaving, describing the beauty of carpets, seeking help from Imam Reza (AS) at work, and wishing for the completion of carpet weaving and pilgrimage to Imam Reza (AS). In myths formed around the theme of carpets and weavings, and in the

Received: 05/07/2023

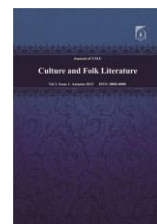
Accepted: 15/10/2023

* Corresponding Author's E-mail:
a.esmaeili@ihcs.ac.ir

1. Assistant Professor in Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran.
<http://www.orcid.org/0000-0001-8969-2362>

© 2024 The Author(s). Published by TMU Press. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

myth of Solomon's Carpet, one can find heroism with real characters defeating natural elements, and the carpet itself being a mythical element added to the myth by the public. In the myth of "Muffler and Solomon's Son," the element of coincidence leads to the discovery of how the harp is made. All of these instances demonstrate the undeniable significance of carpets in folk culture and literature; the public themselves have created these beliefs, proverbs, songs, and myths, reciting them and being the performers of carpet weaving rituals.

Keywords: Carpet; beliefs; rituals; parables; riddles; songs; legends.

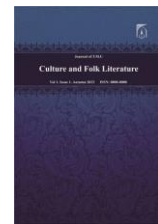
Introduction

Carpets are among the most significant household items in Iran, and the frequent occurrence of terms such as "qali" and "farsh" in proverbs, riddles, rituals, myths, and songs reflects its importance in the culture of the people.

In this study, the position of carpets in certain cultural elements of some spiritual elements of folk culture has been examined through the method of collecting information from various sources and analyzing their content.

Research Background

Scattered articles and writings regarding each aspect of the cultural and literary ramifications of carpets are found in various dispersed sources, which have been utilized and referenced in this article. However, according to the examination of existing literature, no article specifically addressing the analysis of the position of carpets in the spiritual elements of folk culture was found, except Imam Jomeh and Bakhtiyari Bastaki (2013).

Objectives, questions, and hypotheses

The primary questions of this research are as follows:

1. Considering carpets in folk culture, how do beliefs and rituals related to carpets manifest in folk culture?
2. Considering carpets in folk literature, what role do carpets play in Iranian proverbs, riddles, songs, and myths?

Discussion

The frequency and abundant repetition of carpets in certain spiritual elements of folk culture such as proverbs, riddles, beliefs, rituals, songs, and myths indicate its significance and position in culture as a whole and specifically in popular culture. The following section elaborates on the findings of this article regarding each of these elements.

Proverbs

Content analysis of proverbs related to carpets indicates that they mostly focus on the following themes: economic issues, specialized carpet terminology, certain customs and traditions, mentioning regions famous for carpet weaving in Iran and the characteristics of carpets from those regions, the hardships of carpet weavers, and tips for carpet maintenance. In other words, the attention of the public in carpet-related proverbs has been drawn to these topics.

Riddles

Riddles with carpet-related responses are considered colloquial (not literary) in terms of language and expression, and in terms of content, the subjects of the responses fall into the category of "inanimate objects" among the "lifeless entities."

Beliefs

In the significant carpet-weaving regions of Iran, beliefs about carpets have formed; according to the present study, these regions include Arak, Birjand, Nushabad Kashan, Kerman, and Semnan. Philosophically and in terms of the nature of the formed beliefs, the majority of beliefs relate to extravagant beliefs, followed by defensive, aesthetic, and palliative beliefs. Some beliefs have a general aspect, but most of them are specific to carpet weaving.

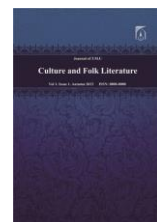
Rituals

Two rituals are examined in the section on rituals:

1. The " Mi bechkelessen" ritual, in which women of Alasht help each other in carding sheep's wool for weaving rugs.
2. Qā lišuyā n of Mashhad Ardahal ritual. Every year, the people of Fin and Kashan gather in Ardahal, take a piece of carpet symbolizing the tomb of Imamzadeh Sultan Ali, and carry it to the spring, sprinkling water over it. This ritual serves as a reminder of the ancient rain-making rituals in ancient Iran. The people of Fin, by performing these symbolic rites, both commemorate the legendary martyrdom of Sultan Ali (AS) and replicate the ancient customs of their ancestors in the rain-making ceremony of Tir and Nahid in the autumn (Bolookbashi, 1964, pp. 32-37).

Songs

During their work, carpet weavers often hum songs to alleviate fatigue and boredom. According to the present research, the main themes of carpet weavers' songs in various regions of Iran include: describing the beauty of carpets, longing for the completion of carpet weaving, love, mentioning the carpets of different regions, weaving carpets for dowry, economic constraints and the hardships of carpet weavers' livelihoods, seeking assistance from Imam Reza (AS) and Imam Ali in

carpet weaving, the toils and hardships of carpet weaving, physical pains experienced by carpet weavers such as hand and eye pain; exile, love, separation from loved ones, and the desire to visit the shrine of Imam Reza (AS).

The findings of the present study are consistent with the research of Zolfaghari (2015, pp. 354-355) regarding the description of the beauty of carpets, the anticipation of completing carpet weaving, and the fatigue experienced by carpet weavers.

Myths

Two myths related to carpets and textiles were examined:

1. The Carpet of Solomon: In this myth, the public imagines the figure of Solomon (AS) with the branches and leaves of a "carpet" in an imaginative form.
2. Muffler and Solomon's Son: This myth is among the common myths of Semnan and Mazandaran. It describes Solomon's son's efforts to make fabric and his accidental discovery of felt as a result of beating wool and shedding tears on it.

Conclusion

The general conclusion drawn from the above discussions is that carpets have an inseparable connection with various spiritual elements of general culture, reflecting in customs, beliefs, and rituals of different regions of Iran, indicating its undeniable position in popular culture. On the other hand, in general literature, namely in proverbs, songs, riddles, and common myths, this connection has been extensively reflected. This indicates that the public lives with beliefs about carpets and acts as executors of its rituals. They sing, recite, and retell carpet-related songs, proverbs, riddles, and myths, which are integral parts of their lives.

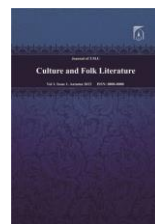
Culture and Folk Literature

E-ISSN: 2423-7000

Vol. 12, No.56

May – June 2024

Research Article

References

- Bolukbashi, A. (1964). Carpet washing. *Art and People*, 19, 32-37.
- Imam Jomeh, F. & Bakhtiari Bastaki, P. (2013). The folkloric aspects of bazaar shops in Arak. *Culture of People in Iran*, 4, 135-154.
- Zolfaghari, H. (2015). *Language and folk literature in Iran*. SAMT.

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه

سال ۱۲، شماره ۵۶، خرداد و تیر ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

تحلیل جایگاه فرش در برخی عناصر معنوی فرهنگ عامه

اصغر اسمعیلی^{۱*}

(دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۱۴ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۲۳)

چکیده

فرش از مهم‌ترین اسباب خانه ایرانی است و بسامد فراوان واژه‌هایی مانند «قالی» و «فرش» در مثل‌ها، چیستان‌ها، آیین‌ها، افسانه‌ها و ترانه‌ها نشان‌دهنده اهمیت آن در فرهنگ مردم است. در این پژوهش، با روش گردآوری اطلاعات از منابع مختلف و تحلیل محتوای آن‌ها، جایگاه فرش در برخی عناصر معنوی فرهنگ عامه بررسی شده است. نتایج گویای آن است که در فرهنگ عامه، فلسفه پیدایش و ماهیت باورهای قالی‌بافان و قالی‌بافی ایران، به‌ترتیب عبارت‌اند از: فرافکنانه، تدافعی، ذوقی و تسکینی؛ و تحلیل آیین‌هایی چون «می بیچکلسن» آلاشت از کاربندی مرتبط با تهیه پشم بافندگی حکایت دارد و پیوند آیین‌های کهن باران‌خواهی ایرانی با اعتقادات مذهبی در قالی‌شویان مشهد اردهال دیده می‌شود. در

۱. استادیار زبان و ادبیات فارسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران

*a.esmaeili@ihcs.ac.ir

<http://www.orcid.org/0000-0001-8969-2362>

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY - NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

ادبیات عامه، در مثل‌ها با اشاره به مهم‌ترین مناطق قالی‌بافی ایران، نکاتی درباره نگاه‌داری قالی و رنج قالی‌بافان آمده و با اشاره به نکات اقتصادی درباره فرش، از اصطلاحات تخصصی قالی، مضامین متنوعی ساخته شده و برخی آداب و رسوم در آن‌ها منعکس شده است. عمده‌ترین درون‌مایه ترانه‌های قالی‌بافان ایران را عشق، دوری از معشوق، غم غربت، رنج و سختی قالی‌بافان، توصیف زیبایی‌های قالی و استمداد از امام رضا (ع) در کار و آرزوی اتمام کار قالی و زیارت امام رضا (ع) تشکیل می‌دهد. در افسانه‌های شکل‌گرفته در موضوع قالی و بافته‌ها، در افسانه قالیچه سلیمان، قهرمانی با شخصیت واقعی، بر عناصر طبیعی غلبه می‌کند و قالیچه نیز در این میان عنصری خیالی است که عامه به افسانه افزوده‌اند؛ در افسانه «نمد و پسر سلیمان» نیز عنصر تصادف، به کشف چگونگی ساخت کرباس منجر می‌شود. همه این موارد جایگاه انکارناپذیر فرش را در فرهنگ و ادبیات عامه نشان می‌دهد. عامه خود این باورها، مثل‌ها، ترانه‌ها و افسانه‌ها را ساخته‌اند و زمزمه می‌کنند و خود مجری آیین‌های قالی‌بافی‌اند.

واژه‌های کلیدی: فرش، باورها، آیین‌ها، مثل‌ها، چیستان‌ها، ترانه‌ها، افسانه‌ها.

۱. مقدمه

از دیرباز فرش دستباف، یکی از مهم‌ترین اسباب و وسایل خانه ایرانی محسوب می‌شد و علاوه بر کاربری‌های معمول، از جنبه هنری هم مورد توجه بوده و تکرار و بسامد آن، در فرهنگ مردم از جمله مثل‌ها، ترانه‌ها، افسانه‌ها و حتی شکل‌گیری آیین‌ها و آداب و رسومی با محور فرش، نشان از جایگاه و اهمیت آن، در زندگی آنان دارد. توجه به تنوع بافته‌ها نیز نکته دیگری است که حتی بخش‌های مختلف یک خانه با هر یک از آن‌ها آراسته می‌شود، چنانکه

تحلیل جایگاه فرش در برخی عناصر معنوی فرهنگ عامه _____ اصغر اسمعیلی

«کفپوش خانه ایرانی‌ها به‌خصوص شهرنشینان، قالی و کناره و سرانداز و پادری بود و قالی را در وسط اتاق پهن می‌کردند و اطراف آن را با چند تکه کناره می‌پوشاندند. در بالای اتاق، روی قالی و کناره یک سرانداز می‌گسترده و در پایین اتاق و دم در یک قالیچه کوچک می‌انداختند تا از ورود خاک و گل به اتاق جلوگیری کند» (بلوکباشی، ۱۳۷۷، ص. ۱۱۶).

«آویختن قالیچه‌های خوش‌نقش‌ونگار و صورت‌دار و منقش به آیات قرآن و حدیث و شعر شاعران نیز از آرایه‌های آویختنی در ایران بوده است» (همان، ص. ۱۱۷).

فرهنگ مردم شامل مجموعه باورها، عادت‌ها، آداب و رسوم، جشن‌ها، بازی‌ها، سرگرمی‌ها، افسانه‌ها، ترانه‌ها، مثل‌ها و چیستان‌هاست که حوزه‌ای گسترده و چارچوب‌ناپذیر دارد؛ با توجه به اینکه فرهنگ عامه دو بخش کلی عناصر مادی و معنوی (ذوالفقاری، ۱۳۹۴، ص. ۱۰) را دربرمی‌گیرد، در این پژوهش، فرش از یک سو در جایگاه ابزار زندگی، عنصر مادی فرهنگ عامه محسوب می‌شود که چگونگی انعکاس آن در برخی عناصر معنوی فرهنگ عامه مانند باورها، و آیین‌های مربوط به فرش و از ادبیات عامه، در مقام یکی از عناصر معنوی فرهنگ عامه، فقط چهار بخش (مثل‌ها، چیستان‌ها، ترانه‌ها و افسانه‌ها) در این مقاله، توصیف و تحلیل می‌شوند. استخراج جایگاه فرش از منابع مختلف، در این عناصر معنوی، گام نخست پژوهش و تحلیل محتوا و طبقه‌بندی و تقسیم‌بندی آن‌ها مرحله دوم کار بود.

همان‌گونه که ذکر شد، ادبیات عامه نیز خود عنصری از عناصر معنوی فرهنگ عامه است، اما در این پژوهش، برای سهولت بررسی و قرار نگرفتن دو عنصر معنوی باورها و آیین‌ها، در مقوله ادبیات عامه، آن‌ها ذیل «فرهنگ عامه» و مثل‌ها، چیستان‌ها، ترانه‌ها و افسانه‌های مرتبط با فرش، ذیل «ادبیات عامه»، در جایگاه یکی از عناصر معنوی

فرهنگ عامه بررسی، طبقه‌بندی و تحلیل محتوا شده است. مجموع این سه عنصر معنوی (باورها، آیین‌ها و چهار مقوله از ادبیات عامه)، «برخی عناصر معنوی» فرهنگ عامه را در این پژوهش تشکیل می‌دهند.

۲. پیشینه پژوهش

مقالات و نوشتارهای پراکنده درباره هر یک از شقوق فرهنگ و ادبیات عامه، مانند ترانه‌های قالی‌بافان مناطق مختلف ایران نوشته یا گردآوری شده یا باورهای مربوط به فرش در منابع پراکنده مختلف آمده که در این مقاله از آن‌ها استفاده و به آن‌ها استناد شده است، اما مطابق بررسی مقاله‌ای که به توصیف و تحلیل محتوای جایگاه فرش در عناصر معنوی فرهنگ عامه پرداخته باشد، یافت نشد. تنها در مقاله زیر:

امام‌جمعه، فرهاد و بخیراری بستاک، پروین (۱۳۹۲)، جنبه‌های فولکلوریک سرهای بازار سنتی اراک، فرهنگ مردم/ایران، ۴: ۱۳۵-۱۵۴. به وجود برخی عناصر فرهنگ مادی فرش، مانند دار یا دستگاه قالی، پشم و خامه‌های رنگ‌شده در بازار اراک اشاره شده و برخی مشاغل مرتبط با فرش و چند اصطلاح عامه شفاهی فرش اشاره شده است که چون با عناصر معنوی فرهنگ عامه مرتبط نبود، از آن استفاده نشد.

۳. چارچوب نظری

فرهنگ مردم مجموعه‌ای از باورها، عادت‌ها، آداب و رسوم، جشن‌ها، بازی‌ها، سرگرمی‌ها، افسانه‌ها، ترانه‌ها، مثل‌ها و چیستان‌هاست که حوزه‌ای گسترده و چارچوب‌ناپذیر دارد؛ با توجه به اینکه فرهنگ عامه شامل دو بخش کلی عناصر مادی و معنوی است، در این مقاله، فرش از یک سو در جایگاه ابزار زندگی، عنصر مادی فرهنگ عامه به حساب می‌آید و نقش برجسته‌ای در آراستگی خانه ایرانی برای آن قائل‌اند و در این پژوهش، چگونگی

تحلیل جایگاه فرش در برخی عناصر معنوی فرهنگ عامه _____ اصغر اسمعیلی

انعکاس آن در برخی عناصر معنوی فرهنگ عامه (باورها، و آیین‌ها) و از ادبیات عامه، در جایگاه یکی از عناصر معنوی فرهنگ عامه، فقط چهار بخش (مثل‌ها، چيستان‌ها، ترانه‌ها و افسانه‌ها) توصیف و تحلیل می‌شوند. استخراج جایگاه فرش از منابع مختلف، در این عناصر معنوی، گام نخست پژوهش و تحلیل محتوا و طبقه‌بندی و تقسیم‌بندی آن‌ها مرحله دوم کار بود.

به بیان دیگر، ادبیات عامه نیز خود عنصری از عناصر معنوی فرهنگ عامه است، اما در این پژوهش برای سهولت بررسی و قرار نگرفتن دو عنصر معنوی «باورها» و «آیین‌ها» در ذیل مقوله ادبیات عامه، آن‌ها ذیل «فرهنگ عامه» و چهار مقوله «مثل‌ها»، «چيستان‌ها»، «ترانه‌ها» و «افسانه‌ها»ی مرتبط با فرش، ذیل ادبیات عامه، در جایگاه یکی از عناصر معنوی فرهنگ عامه بررسی، طبقه‌بندی و تحلیل محتوا شده است. مجموع این سه عنصر معنوی (باورها، آیین‌ها و بخش چهارگانه مذکور ادبیات عامه)، «برخی عناصر معنوی» فرهنگ عامه را در این پژوهش تشکیل می‌دهند.

۴. بحث و بررسی

برای سهولت بررسی جایگاه فرش در عناصر معنوی فرهنگ عامه، مقاله به دو بخش تقسیم می‌شود:

۱. فرش در فرهنگ عامه: توصیف و تحلیل باورها؛ و آیین‌های مربوط به فرش.
۲. فرش در ادبیات عامه: توصیف و تحلیل جایگاه فرش در مثل‌ها، چيستان‌ها، ترانه‌ها و افسانه‌ها.

۱-۴. فرش در فرهنگ عامه

در این بخش باورها و آیین‌های مربوط به فرش بررسی، توصیف و تحلیل می‌شود.

۱-۱-۴. باورها

باور عقیده‌ای درست یا نادرست است. باورها عقاید پیشینیان در تمامی جنبه‌های زندگی از تولد تا مرگ هستند. باورها گاه خرافی هستند و گاه نه. درستی و نادرستی و خرافه بودن و نبودن آن به نوع بینش و تفکر باورگذار و باورپذیر و اعتقادات شخصی آنان بستگی دارد (ذوالفقاری، ۱۳۹۶، ص. ۱۰).

باورهای مرتبط با قالی‌بافی و فرش و بافته‌های دیگر در مناطق جغرافیایی ایران مختلف و متنوع است و نقش مهمی در زندگی اجتماعی مردم دارد و می‌توان آن‌ها را از منظر فلسفه پیدایش و ماهیت باورهای شکل‌گرفته، به ترتیب بسامد، به چهار دسته زیر تقسیم کرد:

الف) باورهای فرافکنانه، که مقصر ساختگی می‌سازند. در این نوع باورها، از منظر ریخت‌شناسی، اعتقاد به این است که اگر به عمل خاصی اقدام شود، نتیجه خوبی در برنخواهد داشت (همان، ص. ۲۲). مطابق پژوهش حاضر، باورهای فرافکنانه قالی‌بافان عبارت‌اند از: جمع کردن آشغال زیر فرش موجب بهتان خوردن می‌شود (همان، ص. ۸۶۱)؛ یا بافت فرش در ایام شهادت امامان نتیجه کج و کوله شدن قالی را در پی دارد (همان، ص. ۸۶۰)؛ ایستادن یا راه رفتن در حین شروع بافت قالی باعث گند شدن ادامه بافت قالی است (احمدیان، ۱۳۵۵، ص. ۴۸)؛ حضور فرد سنگین‌قدم در شروع بافت باعث طولانی شدن بافت می‌شود (همان) و کار کردن در شب چهارشنبه و شب جمعه، خیر و صلاح در پی ندارد (همان، ص. ۴۹). از نظر بسامد این باورها، بیشترین تعداد را دارند و به جز باور آخر، همه مختص قالی و قالی‌بافی هستند.

تحلیل جایگاه فرش در برخی عناصر معنوی فرهنگ عامه _____ اصغر اسمعیلی

ب) باورهای تدافعی، نوع دوم از باورهای مرتبط با قالی و قالی‌بافی باورهای تدافعی هستند که برای جلوگیری از آسیب رسیدن ساخته شده‌اند. در این نوع باورها افراد معتقدند با اجرای مراسم خاصی، نتایج دلخواه به بار خواهد آمد (ذوالفقاری، ۱۳۹۶، ص. ۲۲). نمونه‌های این باورها عبارت‌اند از: دود کردن تکه فرش مویی باعث فرار کردن (دفع) مار می‌شود (همان، ص. ۸۶۱)؛ آویختن لنگه کفش/تیغ قالی بافی بالای دار قالی، دفع چشم‌زخم می‌کند (وجدانی، ۱۳۸۸، ص. ۲۹)؛ آویختن اسفند به‌نخ کشیده‌شده بالای دار قالی، باعث دفع چشم‌زخم می‌شود؛ گفتن نمک آهک نمک آهک نتیجه دفع چشم شور را در پی دارد (احمدیان، ۱۳۵۵، ص. ۴۸). در نمونه‌های حاضر، دفع چشم‌زخم با اسفند، جنبه عمومی دارد و عموم به آن باور دارند، اما سه مورد دیگر مختص قالی‌بافی و قالی‌بافان است.

ج) باورهای ذوقی، این باورها مبتنی بر ذوق هستند و از نظر ریخت‌شناسی، در این باورها علائم خاصی ذکر می‌شود که به اعتقاد بیان‌کننده آن‌ها، باعث حوادث نیک یا بدی خواهد شد (ذوالفقاری، ۱۳۹۶، ص. ۲۲). مثال‌های این باورها عبارت‌اند از: افتادن قیچی قالی‌باف، نشانه آمدن مهمان (خلعتبری لیماکی، ۱۳۸۸، ص. ۵۰) و ریختن آتش قلبان روی فرش علامت ازدواج است (ذوالفقاری، ۱۳۹۶، ص. ۸۶۱). باور اول ویژه قالی‌بافان و نمونه دوم جنبه عمومی دارد.

د) باورهای تسکینی، بر خلاف باورهای فرافکنانه، این نوع باورها القای نتیجه مثبت از اقدام را در پی دارند و نمونه آن باور قالی‌بافان نوش‌آبادی است که معتقدند اگر در هنگام شروع قالی، کسی به درون خانه قدم بگذارد که قدمش سبک باشد، قالی زود بافته و تمام خواهد شد (احمدیان، ۱۳۵۵، ص. ۴۸).

خلاصه باورهای عامه مربوط به قالی و قالی بافی در جدول ۱ می آید:

جدول ۱. خلاصه باورهای عامه مربوط به فرش

Table 1. Summary of Folk Beliefs Related to Carpets

ردیف	باور	نتیجه	فردی/اجتماعی	منطقه	ریخت شناسی	فلسفه پیدایش
۱	جمع کردن آشغال زیر فرش	بهتوان خوردن	اجتماعی	نامعلوم	اقدام به عمل خاص منجر به نتیجه بد	فرافکنانه
۲	ایستادن یا راه رفتن در حین شروع بافت قالی	کند شدن ادامه بافت قالی	اجتماعی	اراک	اقدام به عمل خاص منجر به نتیجه بد	فرافکنانه
۳	بافت فرش در ایام شهادت امامان	کج و کوله شدن قالی	اجتماعی	بیجار	اقدام به عمل خاص منجر به نتیجه بد	فرافکنانه
۴	حضور فرد سنگین قدم در شروع بافت	طولانی شدن بافت	اجتماعی	نوش آباد کاشان	اقدام به عمل خاص منجر به نتیجه بد	فرافکنانه
۵	کار کردن در شب چهارشنبه و شب جمعه	نداشتن خیر و صلاح	اجتماعی	نوش آباد کاشان/گلپاف کرمان	اقدام به عمل خاص منجر به نتیجه بد	فرافکنانه

تحلیل جایگاه فرش در برخی عناصر معنوی فرهنگ عامه _____ اصغر اسمعیلی

۶	دود کردن تکه فرش مویی	فرار کردن(دفع) مار	اجتماعی	بیرجند	اجرای مراسم خاص برای نتیجه دلخواه	تدافعی
۷	آویختن لنگه کفش/تیغ قالی بافی بالای دار قالی	دفع چشم زخم	اجتماعی	بیرجند	اجرای مراسم خاص برای نتیجه دلخواه	تدافعی
۸	آویختن اسفند به نخ کشیده شده بالای دار قالی	دفع چشم زخم	اجتماعی	نوش آবাদ کاشان	اجرای مراسم خاص برای نتیجه دلخواه	تدافعی
۹	گفتن نمک آهک نمک آهک	دفع چشم شور	اجتماعی	نوش آবাদ کاشان	اجرای مراسم خاص برای نتیجه دلخواه	تدافعی
۱۰	افتادن قیچی قالیباف	آمدن مهمان	اجتماعی	نامعلوم	ذکر علائم خاص منجر به نتیجه خوب	ذوقی
۱۱	ریختن آتش قلیان روی فرش	ازدواج	اجتماعی	نامعوم	ذکر علائم خاص منجر به نتیجه خوب	ذوقی

۱۲	حضور فرد سبک قدم در شروع بافت	زود تمام شدن بافت قالی	اجتماعی	نوش آباد کاشان	اقدام به عمل خاص منجر به نتیجه خوب	تسکینی
۱۳	ساکت و آرام بودن و حرکت نکردن	پیش رفتن کـار کرباس بافی با خیر و خوشی	اجتماعی	سمنان	اقدام به عمل خاص منجر به نتیجه خوب	تسکینی

۲-۱-۴. آیین‌ها

برخی آیین‌های مرتبط با قالی و قالی بافی در این بخش آورده و تحلیل می‌شود:

الف) آلاشت: یکی از نمونه‌های کاریاری مربوط به بافته‌ها در فرهنگ عامه آلاشت، آیین «می بچکلسن» است که در آن زنان محل، بعد از تهیه پشم گوسفند برای جاجیم بافی یا نمد و چوخا بافی، در شستن پشم گوسفندان به همدیگر کمک می‌کنند تا پشم‌ها را برای آن کار آماده کنند و بعد از شست‌وشو و خشک کردن، آن‌ها را با ابزاری به نام «شونه‌سر» به صورت پشم حلاجی شده درمی‌آورند (پهلوان، ۱۳۸۵، ص. ۱۶۹) و این یکی از نمودهای کاریاری و کمک به یکدیگر در کار است که در جنبه‌های دیگر زندگی آنان، از جمله کشاورزی و دام‌پروری نیز دیده می‌شود.

ب) مشهد اردهال (قالی شویان): قالی شویان مراسم نمادین شست‌وشوی قالی امامزاده علی مشهد اردهال است که هر ساله در این منطقه اجرا می‌شود.

در مورد پیشینه این آیین باید اشاره کرد که مطابق روایات شفاهی رایج در منطقه، امامزاده علی فرزند امام محمدباقر به دعوت مردم فین برای تبلیغ دین به آنجا می‌رود و

تحلیل جایگاه فرش در برخی عناصر معنوی فرهنگ عامه _____ اصغر اسمعیلی

حاکم اردهال (زرین کفش بارکرسفی) با دیدن نفوذ تشیع در منطقه، با حيله، او را به باری کرسف دعوت می کند و با او می جنگد و وی را به شهادت می رساند. چون زرین کفش راه های ارتباطی را بسته بود، مردم فین دو روز بعد متوجه شهادت امامزاده می شوند و در سومین روز او را در در قالی ای می گذارند و در نهر شازده حسین فعلی غسل می دهند و به خاک می سپارند.

فینی ها هر سال در سیزدهم پاییز یا در دومین جمعه پاییز یا در نزدیک ترین جمعه به ۱۷ مهر، طی مراسمی یاد امامزاده علی را زنده نگه می دارند.

در این مراسم اهالی کاشان و آبادی های دیگر در روز یاد شده به آستانه امامزاده می آیند، اهالی فین قالی امامزاده را سر دست می گیرند و گروه دیگری از مردم چوب به دست فین نمی گذارند دست دیگران به قالی برسد (چون فقط آنان به یاری امامزاده سلطان علی رفته بودند). آنان وقتی به نزدیکی آب می رسند، چوب های خود را به آب می زنند و «قالی و حمل کنندگان آن» را خیس می کنند و دوباره آن را حمل می کنند و به آستانه برمی گردانند (بلوکباشی، ۱۳۸۰، صص. ۱-۲۱؛ بلوکباشی، ۱۳۴۳، صص. ۳۲-۳۷). در این آیین نمادین، دین و مذهب، عامل حفظ آداب و سنن شده و خاستگاه ایرانی - اسلامی این آیین را باید توأم دید؛ به این معنا که ارکان اصلی قالی شوینان، از پرستش نیروهای فوق طبیعی در فرهنگ کهن ایران سرچشمه گرفته و با اعتقادات شیعی و مذهبی در آمیخته است.

برگزارکنندگان این مناسک نمادین، از سویی شهادت افسانه ای سلطانعلی^(ع) را نمایش می دهند و از دیگر سو رفتار کهن نیاکان خود را در مراسم باران خواهی از ایزد تیر و ناهید در پاییز تکرار می کنند.

مشابه قالی شوینان، رسم تابوت گردانی برای طلب باران در مناطق دیگر هم مرسوم بوده

است؛ از جمله حمل تابوت مقدس دانیال نبی در سوس (شوش) برای باران خواهی؛ حمل تابوت از مسجد محل تا چشمه و گذاشتن آن در آب تا آمدن باران در تبریز و بردن قالیچه یا گلیم نماز به سرچشمه و پاشیدن آب بر روی آن یا شستن آن در مراغه (بلوکباشی، ۱۳۸۰، ص. ۸۶) که نمونه آخر از نظر ظاهر آیین، بسیار شبیه قالی شویان مشهد اردهال است و در دو نمونه قبلی تابوت به جای قالی دیده می شود و نماد چشمه در دو نمونه اخیر، مشترک است. شباهت آیین های طلب باران مناطق مختلف ایران با آیین قالی شویان مشهد اردهال در جدول ۲ آورده می شود تا مقایسه آنها آسان شود.

جدول ۲. مقایسه آیین های باران خواهی مناطق مختلف با قالی شویان

Table 2. Comparison of Rain-Seeking Rituals in Different Regions with Carpet Washers

ردیف	آیین	شیء / فرد مورد استفاده در آیین	منطقه / قوم	وجه اشتراک با سایر آیین های باران خواهی	مأخذ
۱	قالی شویان	قالی (نماد امامزاده سلطانه علی)	مشهد اردهال	پاشیدن آب به قالی	بلوکباشی، ۱۳۸۰، ص. ۸۶
۲	تابوت گردانی	تابوت	شوش	احتمالاً شستن تابوت	همان
۳	تابوت شویی	تابوت	تبریز	شستن تابوت	همان
۴	باران خواهی	قالیچه / گلیم	مراغه	پاشیدن آب چشمه به روی قالیچه گلیم	همان
۵	باران خواهی	عروسک گل	عشایر سیرجان	پاشیدن آب به	میرنیا، ۱۳۶۹،

تحلیل جایگاه فرش در برخی عناصر معنوی فرهنگ عامه _____ اصغر اسمعیلی

		گشنیزو	و بافت	عروسک	ص. ۲۱۵، ۲۱۶
۶	باران خواهی	ریگ	ایلات لـر سیرجان	ریختن آب روی ریگها	همان، ۲۱۷
۷	هله هله کوسه	کوسه (فردی) آراسته شده با نام کوسه)	بختیاری	آب پاشیدن به سر و صورت کوسه	همان، ص. ۲۲۰
۸	گلی	آراستن فردی به نام گلی	دشتستان	آب پاشی به روی گلی	همان، ص. ۲۲۱ و ۲۲۲
۹	هبرسه	گروهی از مردم که به در خانه ها مراجعه می کنند.	بویز احمد	آب پاشی به روی افراد مراجعه کننده	همان، ص. ۲۲۳
۱۰	چولی قزک	چوب و پارچه ای که به آن می بندند (شبییه عروسک)	روستاهای قوچان	آب پاشی به عروسک و افراد مراجعه کننده	همان، ص. ۲۲۵ و ۲۲۶
۱۱	سوید قازان	گروهی از مردم که به در خانه ها مراجعه می کنند.	ترکمن	آب پاشی به روی افراد مراجعه کننده	همان، ص. ۲۳۲

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، در آیین‌های مختلف باران‌خواهی، شیء یا فردی محور قرار می‌گیرد و با عمل پاشیدن آب به روی آن، باران‌خواهی به شکل نمادین تبلور می‌یابد که این نکته میان قالی‌شویان و سایر آیین‌های باران‌خواهی مشترک است.

۲-۴. فرش در ادبیات عامه

در این بخش انعکاس فرش در مثل‌ها، چیستان‌ها، ترانه‌ها و افسانه‌ها بررسی و تحلیل می‌شود.

۱-۲-۴. مثل‌ها^۱

امثال و حکم آینه تمام‌نمای مسائل اجتماعی، سیاسی، تاریخی و آداب و رسوم و شیوه‌های زندگی و اسباب و آلات آن است. یکی از این نموده‌های فرهنگی و اجتماعی در زندگی روزمره مردم در «فرش» و بافته‌های مختلف دیگر مانند «قالی»، «گلیم»، «جاجیم»، «گبه» است. وجود و حضور این گسترده‌ها، در خانه‌ها و اتاق‌های ایرانیان، باعث شده تا این واژگان دستمایه مثل‌سازی و مثل‌گویی در بین عموم مردم شود و گاه این امثال خود نشان‌دهنده شئونات دیگری از زندگی خانوادگی و اجتماعی مردمان نیز شده است؛ چنانکه در مثل‌های حاوی فرش آمده زیبایی خانه به فرش است و خانه با آن جلوه می‌گیرد و نونوار می‌شود:

خانه با فرش زیباست و آدم با لباس (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ص. ۸۵۶)

آدم با لباس نونوار می‌شود و خانه با فرش.

گل باید به یقه بیاید و قالی به صَفّه.

در امثال، «قالی» بهترین نوع فرش دانسته شده است و این از آن جهت است که فرش را به هر نوع منسوج زیرانداز یا حتی دیوارآویز اطلاق می‌کردند، اما قالی آن است که جزو

تحلیل جایگاه فرش در برخی عناصر معنوی فرهنگ عامه _____ اصغر اسمعیلی

اسباب خانه است و پرز و خواب دارد و اگر تا بخورد، به حالت اولیه برمی‌گردد:

فرش فرش قالی، ظرف ظرف مسی، نان نان گندم.

عمده‌ترین درون‌مایه و محتوای مثل‌های فرش و بافته‌های گسترده‌تری در زیر آورده می‌شود؛ با این توضیح که برخی امثال، مستقیم به موضوع فرش و گلیم و مانند آن پرداخته و در برخی دیگر این کلمات مضامینی آفریده‌اند که در این بخش نوشتار آورده می‌شوند.

۴-۲-۱. مسائل اقتصادی

در برخی امثال مرتبط با فرش نکات، توصیه‌ها و اشاره‌های اقتصادی دیده می‌شود:

الف) کسی که فرش می‌خرد، مغبون و زیان دیده نمی‌شود و گاهی حتی فرش و قالی را

معادل طلا و جواهر دانسته‌اند:

طلا، زمین، ظرف مس و قالی ضرر نمی‌کند.

ب) فروختن فرش زیر پا نشانه‌ی فرا رسیدن تنگدستی و فقر است:

فرش و حصیر و قالی / دادم به نان خالی.

ج) آن کس که چیزی ندارد: فرشش زمین است، لحافش آسمان.

د) دار قالی را در هر خانه مظهر برکت و روزی و رونق اقتصادی دانسته‌اند:

در خانه‌ای که دار قالی هست، آب و نان هم هست.

ه) با استفاده از واژه «گلیم»، مثل «گلیم خود را از آب بیرون کشیدن» ساخته شده که

معنای «توانایی‌رهایی خود را از مخمصه داشتن» و «خود را از مضیقه (به‌خصوص مضیقه

مالی) رها کردن» متضمن آن است (نجفی، ۱۳۸۷، ص. ۱۲۵۲).

و) در مثل‌ها به «پایت را به اندازه گلیم خودت دراز کن» به‌صورت‌های مختلف اشاره

شده که به معنای شناختن حدّ و حدود خود در امور مختلف، از جمله اندازه نگه داشتن

خرج کردن و اقتصاد اشاره دارد.

ز) یکی از کارکردهای اقتصادی قالی بافی، بافت قالی برای جهیزیه بوده است: دل دلیر می خواهد تا خورجین و قالی ببافد و برای جهیزیه ببرد.

۲-۱-۲-۴. اصطلاحات

برخی اصطلاحات تخصصی قالی بافی، شامل ابزارهای قالی بافی، انواع فرش و نقوش آن، به فرهنگ عامه راه یافته و در مثل‌ها، مضامین متنوعی آفریده‌اند. در اینجا با مروری بر تعریف این اصطلاحات در قالی بافی، پیوند آن با فرهنگ عامه را در امثال نشان می‌دهیم:

الف) دستور: برای بافت قالیچه‌های شیری فارس از طرح قالیچه دیگری بهره می‌گیرند که به آن دستور می‌گویند (آذریاد و حشمتی رضوی، ۱۳۷۲، ص. ۹۰) و در امثال آمده است:

نه قالی بدون دستور باشد، نه عروس بدون مادرشوهر.

ب) شانه ابزاری مانند قلم موی پهن، با دندان‌های فلزی که برای کوبیدن و محکم کردن پود و گره و تنظیم خواب فرش به کار می‌رود (همان، ص. ۶۸). شانه‌زدن رج‌های قالی با شانه مخصوص قالی بافی، پس از رد کردن پودها، باعث می‌شود قالی مستحکم و عمر آن بیشتر شود و در مثل «مگر شانه قالی بافی خضر را به تو زده‌اند که نمی‌میری؟» این نکته مستور است.

ج) شیر قالین: در برخی امثال به «شیر قالی» اشاره شده که نگاره شیر (نماد قدرت و سلطنت) در قالیچه‌های قشقایی، لری و بختیاری نقش مرکزی را تشکیل می‌دهد که به این نوع قالیچه، قالیچه شیری می‌گویند (آذریاد و حشمتی رضوی، ۱۳۷۲، ص. ۱۲۴):

شیر قالین دگر و شیر نیستان دگر است.

د) کنار: در هنگام خرید قالی توجه به کنار (شیرازه: نخ‌های پود لبه فرش) (همان، ص.

۱۸۸) توصیه شده است:

تحلیل جایگاه فرش در برخی عناصر معنوی فرهنگ عامه _____ اصغر اسمعیلی

قالی را نگاه به کنارش کن، دختر را نگاه به برارش [برادرش] کن.

ه) گل وسط قالی: اصطلاح تخصصی قالی‌بافی است که به مثل‌ها و زبان عامه راه یافته و نقش گل شاه عباسی (گل‌های مختلف مانند گل انار، گل بادام و غیره) هسته‌ای مرکزی است که خود طرحی است از یک گل که پیرامون آن تزیین می‌شود (آذریاد و حشمتی رضوی، ۱۳۷۲، ص. ۱۲۵) و بدین صورت در امثال، مضمون‌ساز شده است:

اگر قالی پاره شود، گلش پا برجاست.

مثل گل میان قالی، رفته اون بالا نشسته.

و) نقش قالی: به دوام و ماندگاری مشهور است و چیزهای ماندگار را بدان تشبیه

می‌کنند و مثل می‌زنند:

قالی هر چه کهنه شود، نقشش نمی‌رود.

نقش قالی می‌رود و عمو زغالی نمی‌رود.

۳-۱-۲-۴. آداب و رسوم و معتقدات

برخی مثل‌ها صریح و غیرصریح به بعضی آداب و رسوم اجتماعی اشاره می‌کنند (ذوالفقاری، ۱۳۹۴، ص. ۲۵۴). در امثال مرتبط با فرش نیز، گاه آداب و رسومی مستتر است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

الف) از دیر باز مخفی کردن پول و چیزهای دیگر در زیر گلیم و قالی و فرش در خانه‌ها مرسوم بوده و اصطلاح مثل گونه «نوبت زیر گلیم» (ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ص. ۱۷۹۵) کنایه از مخفی کردن امری آشکار است. دو مثل دیگر که از مضمون مخفی کردن اشیا و پول زیر فرش و گلیم، ساخته شده‌اند:

ننگ ارباب‌ها زیر قالی است و فقیران بر سر درخت.

اگر زیرکی مار زیر گلیمی.

ب) قالی پهن کردن برای کسی، نشانه احترام به وی و نمودار بزرگی او بوده و هست، چنانکه برای مقدم شاه، قالی پهن می‌کردند:

چونام شه بری، قالیچه انداز.

اسم شاه می‌برند، باید قالی پهن کنند.

و حتی در مواردی این کار نشانه محبت و دوست داشتن و عشق به طرف مقابل هم بوده است:

می‌میرم و غش می‌کنم برات / پنج دری را فرش می‌کنم برات (شاملو، ۱۳۷۸، ص. ۴۵).

و در این زمینه در ترانه‌های آشتیان آمده است: از اون بالا می‌آد یک دست علمدار / کدام یار من است شالش قلمکار // اتاقا فرش کنم گوشه به گوشه / که شالش تا کنم ریشه به ریشه // چی چی زیرش کنم قالی دوریشه ... (نجفی، ۱۳۸۵، ص. ۴۰۱).
و به عکس آن «فرش را از زیر پای کسی کشیدن» کنایه از این است که حضورش سنگین شده و باید برود:

صاحب‌خانه که مهمان نمی‌خواهد فرش را از زیر پایش می‌کشد.

ج) در فرهنگ عامه «سیاه گلیم» به معنی «بدبخت» است (ریاحی، ۱۳۸۶، ص. ۶۴۰، ۶۳۹) و آن کس که گلیمش سیاه بافته شود، هرگز سفیدبخت نخواهد شد: گلیمی که به سیاهی بافته شد، دیگر سفید نمی‌شود.

گلیم بخت کسی را که بافتند سیاه / به آب زمزم و کوثر سفید نتوان کرد.

د) تکان دادن قالیچه در پشت بام برای گردگیری آن مرسوم بوده است: آمدی لب بوم قالیچه تکوندی، قالیچه گرد نداشت خودتو نموندی (شاملو، ۱۳۷۸، ص. ۶۰۸).

تحلیل جایگاه فرش در برخی عناصر معنوی فرهنگ عامه _____ اصغر اسمعیلی

۴-۲-۱-۴. مناطق قالی بافی

در امثال قالی شهرهای «کاشان» و «کرمان» با صفت زیبایی و استحکام ستوده شده‌اند و گفته شده که این قالی‌ها هر قدر پا بخورند و استفاده شوند، زیباتر و روشن‌تر جلوه می‌کنند که البته کاربرد کنایی آن در مورد هر کسی است که هر قدر سن و سالش بیشتر شود، شادابی و نشاط خود را حفظ کند:

مثل قالی کرمان هر چه پا بخورد گران‌تر (مرغوب‌تر) می‌شود.

مثل قالی کاشان است رنگش را از دست نمی‌دهد.

همچنین به قالی‌های «ترکمنی» و «ترکی» نیز اشاره‌ای شده است:

مِثْلِ فرش ترکمنی

مِثْلِ قالی ترکی

۴-۲-۱-۵. رنج قالی بافی و قالی بافان

الف) زحمت قالی بافی زیاد است و قالی گره‌به‌گره و رج‌به‌رج و تکه‌تکه به وجود می‌آید:

ذره‌ذره پشم قالی می‌شود، ذره‌ذره خانه خالی می‌شود.

قطعه‌قطعه کرک سرانجام قالی می‌شود.

مثقال‌مثقال خانه خالی می‌شود/ ذره‌ذره پشم قالی می‌شود.

ب) با توجه به زحمت فراوان قالی بافان، مثلی دعایی بدین صورت وجود دارد: خدا

باشد قالی‌نشین باشد نه قالی‌باف؛ و نیز: دل دلیر می‌خواهد تا خورجین و قالی ببافد و

برای جهیزیه ببرد.

۴-۲-۱-۶. نگه‌داری فرش

الف) فرش را باید به طرف خواب آن جارو کرد، چون اگر برعکس و خلاف جهت

جارو شود، به مرور گره‌های آن شل می‌شود و استحکام آن از بین می‌رود و گرد و خاک به درون تار و پود آن نفوذ می‌کند (آذریاد و حشمتی رضوی، ۱۳۷۲، ص. ۶۴):

فرش را به خوابش جارو می‌کنند.

قالیچه را به طرف خوابش هموار می‌کنند.

ب) در گذشته به علت کمبود امکانات بهداشتی، ممکن بود آفت‌ها و آسیب‌هایی مانند: «کیک» (حشره‌ای شپش‌مانند) در لای پرزهای قالی رشد کند و به آن صدمه بزند که یکی از راه‌های از بین بردن آن سوزاندن بوده است. ولی نباید به سبب این آسیب، کل آن گلیم یا بافته را از بین برد و این نکته در روساخت امثال زیر مشهود است:

گلیمی را به خاطر کیکمی نتوان سوخت.

بهر کیکمی گلیم نتوان سوخت.

ج) زیر فرش و قالی مأمّن برخی حیوانات مانند مار و عقرب نیز بوده است و برخی ضرب‌المثل‌ها، صرف‌نظر از معنای کنایی در روساخت خود به این نکته اشاره دارند: اگر زیرکی مار زیر گلیمی.

جدول ۳. عمده‌ترین مضامین مربوط به قالی در امثال فارسی

Table 3. Major Themes Related to Carpets in Persian Proverbs

ردیف	مضمون	زیر مضمون‌ها
۱	مناطق قالی‌بافی ایران	کاشان، کرمان، فرش ترکمنی، قالی ترکی
۲	نگه‌داری فرش	جارو کردن فرش به طرف خوابش؛ حفظ گلیم از کیک؛ زیر فرش جایگاه برخی حیوانات چون مار و عقرب
۳	رنج و سختی قالی‌بافان	
۴	اصطلاحات تخصصی قالی‌بافی	دستور، شان، شیرقالین، کنار، گل وسط قالی، نقش قالی.
۵	اقتصادی	مغبون نشدن خریدار فرش، فروختن فرش زیر پا نشانه

تحلیل جایگاه فرش در برخی عناصر معنوی فرهنگ عامه _____ اصغر اسمعیلی

فرارسیدن تنگدستی، مظهر برکت بودن دار قالی در خانه، بافتن قالی برای جهیزیه		
مخفی کردن پول در زیر فرش، قالی پهن کردن برای کسی به نشانه احترام، تکان دادن قالیچه در پشت بام برای گردگیری.	آداب و رسوم	۶

۲-۲-۴. چیستان‌ها

چیستان در واقع برشمردن صفات و ویژگی‌های چیزی، بدون یاد کرد نام آن است و حضور فرش و قالی در زندگی عامه مردم، باعث شده که برخی چیستان‌ها برای آن ساخته شود و در آن‌ها بیشتر بر رنگارنگ بودن فرش تأکید شده است؛ از جمله:

الف) درخت انگه انگه، هر شاخ او یک رنگه: روستای قمبوان شهرضا (سفیدگر شهبانقی، ۱۳۸۸، ص. ۱۰۳).

ب) مرغی است رنگارنگ که اگر سرش را ببری، خون نمی‌آید: زنجان (همان، ص. ۱۰۵).

این دو چیستان، از نظر زبان و بیان از چیستان‌های عامه (ذوالفقاری، ۱۳۹۴، ص. ۲۷۳) محسوب می‌شوند و از نظر محتوای پاسخ چیستان، جزو اشیا و ابزار و در زمره «بی جان‌ها» (همان، ص. ۲۷۸) قرار می‌گیرند.

۳-۲-۴. ترانه‌ها

از دیگر منابع فرهنگ عامه، ترانه است. ترانه سروده کوتاهی است که با یکی از لحن‌های موسیقی، هماهنگ باشد و کوتاه و بلندی مصراع‌ها در آن مورد توجه نیست و بیشتر از جنبه مردمی و ملی اهمیت دارد (عطاری، ۱۳۸۱، ص. ۳۳۶). قالی‌بافان در حین کار برای تنوع و رفع خستگی و کسالت، ترانه‌هایی را زمزمه می‌کنند که هریک از آن‌ها نمودار عشق‌ها، غم‌ها و گاه علایق و در برخی موارد، نشان‌دهنده مسائل اجتماعی است. نکته حائز اهمیت

در بررسی ترانه‌ها، سروده شدن بیشتر ترانه‌ها از زبان زنان است که این مسئله حضور بیشتر آنان را در این هنر و صنعت نشان می‌دهد. ذوالفقاری این اشعار را ذیل اشعار کار در ادب منظوم عامه آورده است. اینک متن ترانه‌ها و مضامین آن در مناطق مختلف ایران آورده می‌شود:

۱-۳-۲-۴. آذربایجان: قالی‌بافی از مهم‌ترین صنایع دستی آذربایجان است و شهرها و روستاهای مختلف این خطه، جلوه‌های زیبایی از این هنر را به نمایش گذاشته‌اند. این هنر در جایگاه هنری خانگی، زنان و مردان بسیاری را به خود مشغول کرده است و آنان برای جلوگیری از خستگی و ملال و بی‌حوصلگی به سرودن ترانه‌هایی پرداخته‌اند که اهم مضامین آن بدین‌قرار است:

الف) توصیف زیبایی قالی: در این توصیف‌ها، از انواع گل‌های زیبای قالی یاد شده و بافنده خطاب به گل‌های مختلف قالی این‌گونه سروده است: آسما گول/باسما گول//گولوم خینالی/دوشو مینالی//اوزول خاناما/دوزول خاناما (برگردان: ای گل آویخته و گل حنایی و ای گل مینایی رنگ، روی قالی من ردیف شوید) (سفیدگر شهنقی، ۱۳۸۸، ص. ۲۳۴).

یا: اوخو خانام /اوخو خانام//قونچا گوللر توخو خانام/آغ گوللرون آغ‌بخت اولسون //قیزیل گولون خوش‌بخت اولسون (برگردان: دار قالی من بخوان /دار قالی من بیاف//گل‌های غنچه را بیاف /گل‌های سپیدت سپیدبخت و گل سرخت خوش‌بخت باشند) (همان، ص. ۲۳۹).

ب) در این ترانه آرزوی زود به پایان رسیدن قالی و سیر و سیاحت پس از آن، از زبان قالی‌باف نمودار است:

بو خانانا هندی خانانا/آیاغین بندی خانانا//کسئیدیم تئزجه سنی /گزیدیم کندی خانانا (برگردان: ای قالی هندی که پای مرا به خود بسته‌ای و نمی‌گذاری که حرکت کنم /کاش به

تحلیل جایگاه فرش در برخی عناصر معنوی فرهنگ عامه _____ اصغر اسمعیلی

زودی، تو را به پایان برسانم و در روستا آزادانه بگردم) (همان، ص. ۲۴۱).

ج) بافنده خطاب به معشوق می‌گوید همان‌طور که قالی، نخ‌ها را به دار کشیده تو هم عشق مرا به دار کشیده‌ای:

ایپ لری قارا چکدین / آغ چکدین قارا چکدین // قوردوغوم خانای کیمی / عشقیمی دارا
چکدین (همان، ص. ۲۴۹).

د) گاهی نیز در این ترانه‌ها، از اصطلاحات فرش مانند «تار» و «بود» (اریش - آرغاج) یاد کرده‌اند:

اریش آرغاجیم هانی / قارداشیم باجیم هانی (همان، ص. ۲۵۱).

یا نام طرح‌های قالی مانند «سان گولوم» «اوج قیز» و «سونای»:

ایلمه لریم ایقدا دیر / «سان گولوم» بویاقدادیر // اوج قیز سونام بویاقدادیر (همان، ص. ۲۳۸).

ه) یادکرد قالی‌های مغان و تبریز نیز در این ترانه‌ها، مضمون‌ساز شده است:

بو خالچا موغان دیمی // اولدوز اولوب یاندیمی (برگردان: این قالی مغان است که مانند ستاره می‌درخشد) (همان، ص. ۲۵۰)

بو خالچا تبریز دیمی / عصر لری گزدیمی (برگردان: این قالی تبریز است که از اعصار دور به یادگار مانده است) (همان، ص. ۲۵۱).

۲-۳-۲-۴. اراک: ترانه‌هایی که قالی بافان اراک می‌خوانند، مضامین مختلفی دارد که غم

غربت و دوری از خانه و کاشانه از جمله آن‌هاست:

غریبی سخت مرا دلگیر داره / فلک بر گردنم زنجیر داره // فلک از گردنم زنجیر و بردار / که غربت خاک دامن‌گیر داره.

ای آهوی سفید سینه گل مخمل من / رفتی به غریبی و نخوردی تو غم من.

رفتگی به غریبی و سلامت باشی / زیر علم سبز محمد باشی.

در برخی ترانه‌ها، هم بافتن قالی با یادکرد یار همراه است:

به روی دار قالی می‌بافم من یار یار/ با صد هزار خون دل قالی می‌بافم یار یار
(وکیلیان، ۱۳۸۸، ص. ۱۱۵، ۱۱۶).

۴-۳-۲-۳ شیراز: در یکی از ترانه‌های شیرازی، قالی باف با یادکرد یار، چنین می‌سراید

که قالی را برای جهیزیه خود می‌بافد و در آن اشاره‌ای به چینش گره‌های رنگ‌رنگ قالی در کنار هم نیز دارد:

مو قالی‌بافم، قالی می‌بافم// شیرین و شیرین‌کار و ظریف بافم// تا روش نشیند گل
بی‌خارم// یکی سبز عنابی، پهلوش یکی سبز// گل روش عنابی پهلوش یکی سبز// بی تو دل
زارم، چقدر تنگه// زودی بیو مگر دلت سنگه// زینت جازی (جهیزیه) عروسیمون // قالی
قشنگ و گل صد رنگه (میرنیا، ۱۳۷۸، ص. ۴۰۵، ۴۰۶؛ رعناحسینی، ۱۳۶۱، ص. ۳۴۸).

۴-۳-۲-۴ عشایر ایلکایی: در ترانه‌ای از عشایر ایلکایی، کارگر بافنده آرزوی زیارت

مشهد امام رضا^(ع) را دارد و این‌گونه می‌سراید: شتر را بار کردم فرش قالی / زیارت می‌روم
جای تو خالی // زیارت می‌کنم آقا رضا را / ببوسم حلقه و قفل طلا را (احمدپناهی سمنانی،
۱۳۸۰، ص. ۱۷۷).

۴-۳-۲-۵ کاشان: این شهر یکی از کانون‌های مهم قالی‌بافی ایران است و هم به سبب

کثرت تولید و هم به علت قدمت فراوان بافته‌ها، فرهنگ عمومی غنی‌ای را نیز در این باره
عرضه کرده و ترانه‌های قالی‌بافان کاشان، نمودار رنج‌ها، عشق‌ها و دل‌مویه‌های این قشر
زحمت‌کش است:

الف) قالی‌باف کاشانی به رگم زخم دست و خستگی چشم و درد کمر و پشت، همچنان

به کار مشغول است و با خود می‌سراید: شب و روز قالی کاشان ببافم با دل خسته/ ببافم با

تحلیل جایگاه فرش در برخی عناصر معنوی فرهنگ عامه _____ اصغر اسمعیلی

سر بسته/ببافم ریشه‌ریشه، ذره‌ذره، ریزه‌ریزه/اگر خون از سر انگشت بریزه/چکه‌چکه
/قطره‌قطره/ببافم قالی کاشان /اگر چشم‌شام شود خسته /ببافم گل پیوسته /ببافم قالی کاشان
/نشینم پشت قالی / ببافم یادگاری (مزرعتی، ۱۳۸۵، ص. ۱۴۳).

بس که زدم ریشه به قالی/دستم شده خونین و مالی/بس که نشستم رو تخته/پشتم شده
پوسخته (خشک و چروک) (همان).

ب) ترانه‌ها مبین این نکته هستند که گاهی استادکار قالی‌بافی، شاگردان را که
کم‌سن‌وسال هم بودند، تنبیه می‌کرد و همیشه هراسی از او در دل شاگردان بود: بس که
نشستم رو تخته قالی / انگشتم شده خونین و مالی/خیر نبینه اوسای قالی / بچم اومه با نون
خالی/چاقو زدم رو دستم /خون چکیده از دستم (همان، ص. ۱۴۴). و:

رو قالی بودم اوسا کارم رسید/آلشی (اشتباهی) کردم/خنجرم کشید/رنگ من پرید آسمون
تپید.

ج) با آنکه قالی‌بافان، اسباب گران‌بهایی برای ثروتمندان و اغنیا فراهم می‌کنند، اما خود
از آن بهره‌ای ندارند و از نظر اقتصادی در سختی و تنگنا و در اصطلاح محلی «بباف بخور»
هستند (احمدپناهی سمنانی، ۱۳۸۰، ص. ۱۷۵):

می‌بافم قالی و قالی/ندارم زیر تن نالی (تشک)/زیر پام فرش ساده/که مادر از برام بافته
(مزرعتی، ۱۳۸۵، ص. ۱۴۴). یا:

قالی ببافم قالی‌باف / شب بی‌لحافم قالی‌باف (همان، ص. ۱۴۳).

د) قالی‌بافان کاشان با توسل به اعتقادات مذهبی، در کار از علی^(ع) مدد می‌جویند و
شیطان را به کنار می‌زنند:

... شیطون برو کنارم/ «علی» بیا به کارم// رج آخری سر اومد/ اوسا کارم نیومد (همان،
ص. ۱۴۳).

آنان در هنگام خستگی از امام رضا (ع) مدد می‌جویند: کمکم کو/کمکم کو//یا امام رضا کمکم کو/قمبز طلا کمکم کو//دیگ حلقه‌دار کمکم کو / یا امام رضا کمکم کو (احمدپناهی سمنانی، ۱۳۸۰، ص. ۱۷۸).

۴-۲-۳-۶. کرمان: گاه نیز کارآواهای قالی‌بافان با یاد معشوق و یاری است که از آن‌ها دور است: گل که روی قالی یه کی بوی تو داره/ نشان از قامت و ابروی تو داره / یار یار//گل بوی تو داره/چون خوبی تو داره / یار یار (همان، ص. ۱۷۸).

سوغ سروده زیر در عزای زن بختیاری قالی‌بافی است که کار او خوب است و دست مریزاد دارد:

دست مریسا/کارت مریسا (دست مریزاد، کارت بسامان باد) چی نوگر، چی نوگر گه ینده //به نها چی نوگرا بفت و بریده (دستی که این قالی را ببافد هرگز پوسیده مباد) (همان، ص. ۱۸۰).

به‌طور کلی می‌توان ذکر کرد عمده‌ترین مضامین ترانه‌های قالی‌بافان مناطق مختلف ایران مطابق پژوهش حاضر، در نقاط مختلف ایران، عبارت‌اند از: توصیف زیبایی قالی، آرزوی اتمام بافت قالی، عشق، ذکر قالیچه‌های مناطق مختلف، بافتن قالی برای جهیزیه، تنگنای اقتصادی و سختی معیشت قالی‌بافان، استمداد از امام رضا (ع) و امیرالمؤمنین (ع) در کار قالی‌بافی، رنج و سختی کار قالی‌بافی، دردهای جسمی قالی‌بافان مانند دست درد و چشم درد، غربت، عشق، دوری از یار، آرزوی زیارت حرم امام رضا (ع).

از نظر ذوالفقاری نیز مضمون ترانه‌های قالی‌بافی بیشتر طرح و رنگ قالی، انتظار به پایان آمدن بافت قالی، شکایت از استاد قالی‌بافی و دریافت نکردن مزد، نذر کردن قالی برای زیارتگاه‌ها و آرزوهای پس از فروش قالی و زمزمه‌های دلتنگی در هنگام بافت قالی و اندوه از دست دادن کسی در خلال قالی‌بافی است (ذوالفقاری، ۱۳۹۴، ص. ۳۵۴، ۳۵۵).

تحلیل جایگاه فرش در برخی عناصر معنوی فرهنگ عامه _____ اصغر اسمعیلی

یافته‌های پژوهش حاضر با پژوهش ذوالفقاری درمورد توصیف زیبایی قالی و انتظار اتمام بافت قالی و دلتنگی‌های قالی‌بافان همسوست.

۴-۲-۴. افسانه‌ها

افسانه در لغت به معنی قصه، داستان، حکایت، تمثیل و سرگذشت است که ابتدا به کارها و سرگذشت قدیسان گفته می‌شد، اما با گسترش معنایی آن، به داستان‌های اشخاص واقعی با افزوده‌های غیرواقعی و تخیلی نیز افسانه گفته شد. افسانه در ادبیات شفاهی و همچنین فرهنگ عامه جایگاه ویژه‌ای دارد و در لابه‌لای افسانه‌ها، آرزوها، تخیلات و همچنین وضع اجتماعی مردم در ادوار مختلف نمود پیدا می‌کند (برزگر، ۱۳۸۱، ص. ۱۰۶، ۱۰۷).

مطابق پژوهش حاضر، دو افسانه مرتبط با فرش و بافتنی‌ها در زیر آورده می‌شود:

۴-۲-۴-۱. **قالیچه سلیمان:** در برخی روایات آمده که سلیمان قالیچه‌ای داشت که خود و لشکریانش بر آن سوار می‌شدند و باد آن را به هر سو که سلیمان می‌خواست، می‌برد (یاحقی، ۱۳۶۹، ص. ۲۵۲). در قرآن به تسلط سلیمان^(ع) بر باد اشاره شده، اما از قالیچه‌ی سخنی به میان نیامده است و از این نظر شاید بتوان آن را در ردیف روایت‌هایی قرار داد که پایه تاریخی دارد و در پیرامون شخصی تاریخی یا محلی دور می‌زند، ولی آراسته به شاخ و برگ‌های تخیلی و ساختگی فراوان شده است؛ همان گونه که در داستان‌های عامه قهرمان می‌تواند بر نیروهای طبیعی فائق شود و آن‌ها را در اختیار گیرد و در وقت لازم از آن‌ها استفاده کند (ذوالفقاری، ۱۳۹۴، ص. ۱۲۰). در این مورد نیز عامه شخصیت سلیمان^(ع) را با شاخ و برگ «قالیچه» به شکل تخیلی درآورده‌اند؛ از دیگر سو شاید وجه مشترک افسانه و حقیقت سلیمان^(ع) همین نکته باشد که او نیروی طبیعی باد را در اختیار داشت و با قالیچه‌اش و نیروی باد به جایی که می‌خواست می‌رفت.

۴-۲-۴-۲. **نمد و پسر سلیمان:** افسانه‌ای به نام «نمد و پسر سلیمان» جزو افسانه‌های

مشترک سمنان و مازندران به این صورت نقل شده است: پسر حضرت سلیمان چوپانی بود که می‌خواست از پشم گوسفندانش پارچه درست کند، اما در این کار موفق نمی‌شد. وقتی او از این آرزو ناکام شد، دیگر کوشش نکرد و از روی ناامیدی، پشم را با مشتش کوبید و درحالی‌که اشک می‌ریخت، پشم‌ها سفت شدند و کرباس به‌وجود آمد و به این طریق او به ساخت کرباس پی برد (احمدپناهی سمنانی، ۱۳۷۴، ص. ۳۲۰، ۳۲۱).

در تحلیل این افسانه باید گفت قهرمان داستان تخیلی و شیوه بیان مانند غالب افسانه‌های عامه، ساده است. در این نوع افسانه‌ها تصادف عامل پیش‌برنده حوادث است (ذوالفقاری، ۱۳۹۶، ص. ۱۰۷) و در این افسانه نیز، یک سلسله تصادف، ماجراهای داستان را پیش می‌برد و به انتها می‌رساند.

۵. نتیجه

فرش از مهم‌ترین اسباب خانه ایرانی است. بسامد و تکرار فراوان آن در برخی عناصر معنوی فرهنگ عامه مانند مثل‌ها، چیستان‌ها، باورها، آیین‌ها و ترانه‌ها و افسانه‌ها نشان از اهمیت و جایگاه آن در فرهنگ به‌طور کلی و فرهنگ عامه، به‌طور اخص دارد. در ادامه به یافته‌های مقاله حاضر درباره هریک از آن‌ها پرداخته می‌شود:

باورها

در مناطق مهم قالی‌بافی ایران باورهایی درباره قالی شکل گرفته است؛ این مناطق طبق پژوهش حاضر، عبارت‌اند از: اراک، بیرجند، نوش‌آباد کاشان، کرمان و سمنان که بسامد باورهای قالی‌بافان کاشان، بیش از مناطق دیگر است که می‌تواند نشان‌دهنده گسترش و تنوع بیشتر قالی‌بافی، نسبت به مناطق دیگر باشد. از نظر فلسفه و ماهیت باورهای شکل گرفته، به ترتیب بیشترین باورها مربوط‌اند به باورهای فرافکنانه و پس از آن، تدافعی،

تحلیل جایگاه فرش در برخی عناصر معنوی فرهنگ عامه _____ اصغر اسمعیلی

ذوقی و تسکینی. برخی باورها جنبه عمومی دارند، ولی بیشتر آن‌ها مختص قالی بافی‌اند.

آیین‌ها

در این پژوهش در بخش آیین‌ها دو آیین بررسی شد:

الف) آیین «می بچکلسن» که در آن زنان آلاشت، در حلاجی پشم گوسفند برای بافت گلیم و چوخا، یاری‌رسان یکدیگر هستند و این یکی از نمودهای کاریاری و کمک به یکدیگر در کاراست که بر مبنای کار بافته‌ها شکل گرفته است.

ب) قالی‌شویان مشهد اردهال. گردآمدن هر ساله مردم فین و کاشان در اردهال و برداشتن یک تخته قالی که نماد تابوت امامزاده سلطانعلی است و بردن آن به سرچشمه و پاشیدن آب به روی آن، یادآور آیین کهن باران‌خواهی در ایران کهن است و فینی‌ها با برپایی این مناسک نمادین، از سویی شهادت افسانه‌ای سلطانعلی^(ع) را نمایش می‌دهند و از دیگر سو رفتار کهن نیاکان خود را در مراسم باران‌خواهی از ایزد تیر و ناهید در پاییز تکرار می‌کنند.

رسوم مشابه قالی‌شویان تابوت‌گردانی برای طلب باران در شوش، تابوت‌شویی در تبریز، باران‌خواهی در مراغه، هله هله کوسه در بختیاری، هبرسه در بویراحمد، چولی قزک در روستاهای قوچان و سوید قازان در میان ترکمن‌هاست. در همه این آیین‌ها، شیئی مانند قالی، گلیم، تابوت، عروسک یا فردی آراسته‌شده محور قرار می‌گیرد و با پاشیدن آب به روی آن، آیین باران‌خواهی اجرا می‌شود.

مثل‌ها

تحلیل محتوای مثل‌های مربوط به فرش نشان می‌دهد که آن‌ها بیشتر بر این موضوعات متمرکزند: مسائل اقتصادی، اصطلاحات تخصصی فرش، برخی آداب و رسوم، ذکر مناطق

قالی بافی ایران و خصوصیات فرش آن مناطق، رنج قالی بافان و نکاتی درباره نگاه‌داری فرش؛ به دیگر سخن، توجه عامه در مثل‌های فرش، به این موضوعات جلب شده است.

چیستان‌ها

چیستان‌های با پاسخ فرش، از نظر زبان و بیان، چیستان‌های عامیانه (نه ادبی) محسوب می‌شوند و از نظر محتوای پاسخ چیستان جزو اشیا و ابزار و در زمره «بی‌جان‌ها» قرار می‌گیرند.

ترانه‌ها

قالی بافان در حین کار برای تنوع و رفع خستگی و کسالت، ترانه‌هایی را زمزمه می‌کنند که هریک از آن‌ها نمودار عشق‌ها، غم‌ها و گاه علایق و در برخی موارد، نشان‌دهنده مسائل اجتماعی است. نکته حائز اهمیت در بررسی ترانه‌ها، سروده شدن بیشتر ترانه‌ها از زبان زنان است که این مسئله حضور بیشتر آنان را در این هنر و صنعت نشان می‌دهد.

عمده‌ترین مضامین ترانه‌های قالی بافان مناطق مختلف ایران مطابق پژوهش حاضر عبارت‌اند از: توصیف زیبایی قالی، آرزوی اتمام بافت قالی، عشق، ذکر قالیچه‌های مناطق مختلف، بافتن قالی برای جهیزیه، تنگنای اقتصادی و سختی معیشت قالی بافان، استمداد از امام رضا (ع) و امیرالمؤمنین در کار قالی بافی، رنج و سختی کار قالی بافی، دردهای جسمی قالی بافان مانند دست درد و چشم درد؛ غربت، عشق، دوری از یار، آرزوی زیارت حرم امام رضا (ع).

یافته‌های پژوهش حاضر با پژوهش ذوالفقاری (۱۳۹۴: ۳۵۴، ۳۵۵) درمورد توصیف زیبایی قالی و انتظار اتمام بافت قالی و دلتگی‌های قالی بافان همسوست.

افسانه

دو افسانه مرتبط با فرش و بافتنی‌ها در این پژوهش، بررسی شد که عبارت‌اند از: الف) قالیچه سلیمان: در این افسانه، عامه شخصیت سلیمان^(۳) را با شاخ و برگ «قالیچه» به شکل تخیلی درآورده‌اند؛ از دیگر سو شاید وجه مشترک افسانه و حقیقت سلیمان^(۴) همین نکته باشد که او نیروی طبیعی باد را در اختیار داشت و با قالیچه‌اش و نیروی باد، به جایی که می‌خواست می‌رفت.

ب) نمد و پسر سلیمان: این افسانه جزو افسانه‌های مشترک سمنان و مازندران، تلاش پسر سلیمان برای درست کردن پارچه و دستیابی تصادفی او به کرباس را در نتیجه کوبیدن پشم و ریختن اشکش بر روی آن توصیف می‌کند. در تحلیل این افسانه باید گفت قهرمان داستان تخیلی و شیوه بیان مانند غالب افسانه‌های عامه، ساده است. و در این افسانه، یک سلسله تصادف، داستان را پیش می‌برد و به انتها می‌رساند.

نتیجه کلی از مباحث فوق این است که فرش در جایگاه عنصر مادی فرهنگ عامه، پیوند ناگسستنی با اجزای مختلف عناصر معنوی فرهنگ عامه دارد و انعکاس آن در آداب و رسوم، باورها و آیین‌های مناطق مختلف ایران گویای جایگاه انکارناپذیر آن در فرهنگ عامه است؛ از دیگر سو در ادبیات عامه یعنی مثل‌ها، ترانه‌ها، چیستان‌ها و افسانه‌های عامه، به صورت گسترده بازتاب یافته است و این امر نشان از آن دارد که عامه با باورهای فرش زندگی می‌کنند و مجری آیین‌های آن هستند و ترانه‌ها و مثل‌ها و چیستان‌ها و افسانه‌های فرش را می‌خوانند و بازگو می‌کنند و در زندگی آنان جاری است.

پی‌نوشت

۱. همه مثل‌های این بخش (مثل‌ها) از فرهنگ بزرگ ضرب‌المثل‌های فارسی تألیف حسن ذوالفقاری استخراج و نقل شده است.

منابع

آذرباد، ح.، و حشمتی رضوی، ف (۱۳۷۲). *فرشنامه ایران*. تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی (پژوهشگاه).

احمدپناهی سمنانی، م. (۱۳۸۰). *ترانه‌های دختران حوا: زنانه‌ها در شعر عامیانه ایران*. تهران: ترفند.

احمدپناهی سمنانی، م. (۱۳۷۴). *آداب و رسوم مردم سمنان*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

احمدیان، م. ع. (۱۳۵۵). *قالی‌بافی در روستای نوش آباد کاشان*. هنر و مردم، ۱۶۹ و ۱۷۰، ۳۶-۴۹.

امام‌جمعه، ف.، و بخیراری بستاکی، پ. (۱۳۹۲). *جنبه‌های فولکلوریک سراهای بازار سنتی اراک*. فرهنگ مردم ایران، ۴، ۱۳۵-۱۵۴.

برزگر کشتلی، ح. (۱۳۸۱). *افسانه در دانشنامه ادب فارسی*. ج ۲، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

بلوکباشی، ع. (۱۳۴۳). *قالی شویان*. هنر و مردم، ۱۹، ۳۲-۳۷.

بلوکباشی، ع. (۱۳۷۷). *اسباب‌خانه*. *دائرةالمعارف بزرگ اسلامی*. ج ۸، تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

بلوکباشی، ع. (۱۳۸۰). *قالی شویان، مناسک نمادین قالی شویی در مشهد اردهال*. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

پهلوان، ک. (۱۳۸۵). *فرهنگ عامه آلاشت*. تهران: آرون.

خلع‌تبری لیمایی، م. (۱۳۸۸). *جایگاه مهمان و مهمان‌نوازی در فرهنگ مردم ایران*. تهران: طرح آینده.

تحلیل جایگاه فرش در برخی عناصر معنوی فرهنگ عامه _____ اصغر اسمعیلی

- دهخدا، ع. ا. (۱۳۷۲). *لغت نامه*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ذوالفقاری، ح. (۱۳۸۸). *فرهنگ بزرگ ضرب‌المثل‌های فارسی*. تهران: معین.
- ذوالفقاری، ح. (۱۳۹۴). *زبان و ادبیات عامه ایران*. تهران: سمت.
- ذوالفقاری، ح. و شیرینی، ع. ا. (۱۳۹۶). *باورهای عامیانه مردم ایران*. تهران: چشمه.
- رعناحسینی، ک. (۱۳۶۱). *ترانه دختر قالی باف*. آینده. ۶، ۳۴۸.
- ریاحی، م. ا. (مصحح) (۱۳۸۶). *مرصادالعباد*. نجم رازی. تهران: علمی و فرهنگی.
- سفیدگر شهنقی، ح. (۱۳۸۸). *ترانه‌های کار در آذربایجان*. تهران: دفتر پژوهش‌های رادیو.
- شاملو، ا. (۱۳۷۸). *کتاب کوچک*. تهران: مازیار.
- حشمتی رضوی، ف. (۱۳۸۷). *تأثیر متقابل شعر و نقاشی فرش ایران*. در: *از فرش تا عرش «مجموعه مقالات»*. تهران: امیرکبیر.
- عطاری، م. (۱۳۸۱). *ترانه در دانشنامه ادب فارسی*. ج ۲. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- مزرعتی، ا. (۱۳۸۵). *ترانه‌های قالی بافان کاشان*. فرهنگ مردم، ۱۹ و ۲۰، ۱۴۲-۱۴۴.
- میرنیا، س. ع. (۱۳۶۹). *فرهنگ مردم (فولکلور ایران)*. تهران: پارسا.
- نجفی، ا. (۱۳۷۸). *فرهنگ فارسی عامیانه*. تهران: نیلوفر.
- نجفی، ا. (۱۳۸۵). *فرهنگ عامه آشتیان*. در: *فرهنگ ایران زمین*. ج ۳۰. تهران: سخن.
- وجدانی، ب. (۱۳۸۸). *گوشه‌ای از آداب و رسوم قالی بافان خراسان*. نقش و فرش، ۱۶ و ۱۷، ۲۹.
- وکیلیان، س. ا. (۱۳۸۸). *برخی از اصطلاحات صنعت قالی بافی شهرستان اراک*. فرهنگ مردم، ۳۱ و ۳۲، ۱۱۵-۱۱۶.
- یاحقی، م. ج. (۱۳۶۹). *سلیمان*. فرهنگ اساطیر و اشارات داستانی در ادبیات فارسی. تهران: سروش و مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی.

Reference

- Ahmadian, M. A. (1976). Carpet weaving in the village of Noush Abad Kashan. *Art and People*, 169-170, 36-49.

- Attari, M. (2002). "Taraneh" [song]. In *Encyclopedia of Persian literature*. Vol. 2. Ministry of Culture and Islamic Guidance.
- Azarpad, H., & Heshmati Razavi, F. (1993). *Carpet encyclopedia of Iran*. Institute of Cultural Research and Studies.
- Barzegar Keshtli, H. (2002). "Afsoon" [myth] in *encyclopedia of Persian literature*. Ministry of Culture and Islamic Guidance.
- Bolookbashi, A. (1964). Qā lišuyā n. *Art and People*, 19, 32-37.
- Bolookbashi, A. (1965). Household items, in *Encyclopedia of Islam*, 8, 111-125. The Great Encyclopedia of Islam.
- Bolookbashi, A. (2001). *Qālišuyān, symbolic rituals of carpet washing in Mashhad Ardahal*. Center of Cultural Studies.
- Dekhoda, A. A. (1993). *Dictionary*. Tehran University Press.
- Heshmati Razavi, F. (2008). The mutual influence of poetry and carpet painting in Iran. In *From carpet to throne: collection of articles*. Amir Kabir.
- Imam Jomeh, F., & Bakhtiyari Bastaki, P. (2013). Folkloric aspects of the alleys of the traditional market of Arak. *Culture of People in Iran*, 4, 135-154.
- Khal'atbari Limaki, M. (2009). *The important position of guests and hospitality in the culture of the Iranian people*. Future Plan.
- Mirnia, S. A. (1990). *Folklore of Iran*. Nashr-e Parsa.
- Mozarati, A. (2006). Songs of the Kashan carpet weavers. *Culture of People*, 19-20, 142-144.
- Najafi, A. (1999). *Colloquial Persian dictionary*. Niloufar Publications.
- Najafi, A. (2006). The general culture of Ashatian. In *Culture of Iran*, Vol. 30. Sokhan Publications.
- Pahlavan, K. (2006). *Folk culture of Alasht*. Arvan Publications.
- Panahi Semnani, M. (1995). *Customs and traditions of the people of Semnan*. Institute of Humanities and Cultural Studies.
- Panahi Semnani, M. (2001). *Songs of the daughters of Eve: Women in Iranian folk poetry*. Tarfand Publication.
- Rana Hussein, K. (1982). Song of the carpet weaver girl. *Future*, 8(6), 348.
- Riahi, M. A. (Ed.). (2007). *Morsad al-'Ebad by Najm Razi*. Scientific and Cultural Publications.
- Sefidgar Shahangi, H. (2009). *Work songs in Azerbaijan*. Center of Radio Studies.
- Shamlou, A. (2000). *Book of alley*, Vol. 3. Maziar Publications.

تحلیل جایگاه فرش در برخی عناصر معنوی فرهنگ عامه _____ اصغر اسمعیلی

- Vakilian, S. A. (2009). Some terms of the carpet weaving industry in Arak. *Culture of People*, 8(31-32), 115-116.
- Vejdani, B. (2009). A corner of the customs and traditions of Khorasan carpet weavers. *Journal of Design and Carpet*, 29, 16-17.
- Yahaghi, M. J. (1990). *Solomon*. Sarvosh and Cultural Research Institute.
- Zolfaghari, H. (2009). *Great dictionary of Persian proverbs*. Moein Publications.
- Zolfaghari, H. (2015). *Language and folk literature of Iran*. Samt.
- Zolfaghari, H., & Shiri, A. A. (2017). *Common beliefs of the Iranian people*. Cheshmeh.

